

УДК 65.012

МОМОТ Т. В., ШАПОВАЛ Г. М., ПАНОВ В. В.
Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова

СТРАТЕГІЧНИЙ МОНІТОРИНГ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

У статті визначено поняття стратегічного моніторингу в системі забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства, охарактеризовано концептуальні засади стратегічного моніторингу в системі фінансово-економічної безпеки підприємства та визначено послідовність етапів стратегічного моніторингу основних показників фінансово-економічної безпеки для забезпечення її високого рівня.

Ключові слова: стратегічний моніторинг, фінансово-економічна безпека підприємства.

MOMOT T. V., SHAPOVAL G. M., PANOV V. V.
O.M. Beketov National University of Municipal Economy in Kharkiv

STRATEGIC MONITORING IN SYSTEM OF ENTERPRISE FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY PROVIDING

The purpose of the paper is to improve the definition of strategic monitoring in system of enterprise financial and economic security, to determine the conceptual bases and procedure of strategic monitoring in system of enterprise financial and economic security. The concept of strategic monitoring has been defined and its role in providing of enterprise financial and economic security has been justified in the paper. Conceptual foundations of strategic monitoring in system of financial and economic security have been characterized, namely: objects and subjects of strategic monitoring, goals and objectives, principles and functions have been defined, and also the procedure for strategic monitoring of enterprise financial and economic security has been defined. The sequence of stages of financial and economic security key indicators strategic monitoring has been defined to ensure the high level of financial and economic security, which includes not only collection and analysis of information on the subject of strategic monitoring, and development of protection methods against identified threats and their prevention by conducting ongoing rapid test indicators of financial and economic security. Thus, strategic monitoring in system of financial and economic security providing fulfills functions of strategic management and strategic analysis and planning of the company, based on the analysis of information about the risks of external and internal environment of the company to ensure the stability and efficiency of its operations and a high level of financial and economic security in a strategic perspective.

Keywords: strategic monitoring, financial and economic security of enterprise.

Вступ

Забезпечення фінансово-економічної безпеки відіграє досить важливу роль при формуванні стратегії стійкого розвитку підприємства. Так, економічна безпека характеризує спроможність підприємства до життєздатності та вказує на перспективи його розвитку, динамічну економічну стійкість і конкурентоспроможність, а фінансова безпека свідчить про «забезпеченість, захищеність та ефективність політики формування, використання і розвитку другого за важливістю (після праці) чинника виробництва – капіталу, виступаючи таким чином найбільш важливою функціональною складовою економічної безпеки» [1].

Для забезпечення стійкого стану системи фінансово-економічної безпеки підприємства необхідна реалізація комплексу заходів щодо створення адекватного умовам ринкової економіки механізму стратегічного управління діяльністю підприємства, найважливішою складовою якого є стратегічний моніторинг.

Система фінансово-економічної безпеки підприємства вимагає постійного оновлення, щоб бути здатною адекватно реагувати на обставини, які постійно змінюються. З цією метою проводиться стратегічний моніторинг найважливіших параметрів функціонування системи фінансово-економічної безпеки, реалізується алгоритм раннього попередження негативних, руйнівних процесів на різних рівнях стратегічного управління підприємством з точки зору критеріїв фінансово-економічної безпеки, визначаються потенційні і реально існуючі загрози фінансово-економічній безпеці, вживаються необхідні заходи з протидії цим загрозам.

Недостатній рівень розробки теорії та методології стратегічного моніторингу функціонування та розвитку системи фінансово-економічної безпеки є однією з причин, які ускладнюють прийняття управлінських рішень щодо підвищення ефективності та стійкості функціонування даної системи.

Основна частина

Аналіз останніх досліджень чи публікацій. Важливість стратегічного моніторингу в діяльності підприємства підкреслюється в роботах зарубіжних вчених, проте моніторинг здебільшого розглядається як фактор стратегічного розвитку підприємств з метою запобігання їх банкрутству [2], як елемент системи стратегічного управління підприємством [3], як один з етапів процесу стратегічного планування [4], як елемент системи створення вартості для усіх стейкхолдерів компанії [5]. Українські вчені розглядають моніторинг в основному без прив'язки до стратегічних аспектів управління підприємством. Моніторинг

здебільшого трактується як система спостереження та безперервного інформування керівництва про виконання усіх завдань і доручень, передбачених бізнес-планом, що охоплює всі рівні – від робочих місць, дільниць, бригад до управління виробництвами і фірмою загалом [6]. Моніторинг також визначається як «система постійної оцінки всіх сторін діяльності підприємства, його підрозділів, керівників, співробітників з точки зору своєчасного та якісного виконання завдань стратегічного плану і виявлення відхилень фактичних результатів від передбачуваних» [7]. Моніторинг також розглядають як інструмент активного управління, який «дозволяє забезпечувати більш високий рівень гнучкості й адаптивності фінансового планування, формує механізм швидкого реагування на внутрішні та зовнішні зміни, а також створює ефективні умови для забезпечення економічної безпеки підприємств» [8]. Зважаючи на проведений аналіз літературних джерел доцільним є узагальнення міжнародного досвіду та доповнення вітчизняних розробок для вдосконалення підходів до стратегічного моніторингу діяльності підприємств у системі їх економічної безпеки.

Постановка завдання. Тому метою дослідження є удосконалення визначення стратегічного моніторингу в системі фінансово-економічної безпеки підприємства, визначення концептуальних основ та порядку проведення стратегічного моніторингу в системі фінансово-економічної безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу. У результаті аналізу різних понять моніторингу в рамках конкретних сфер його застосування можна прийти до висновку, що під стратегічним моніторингом в системі фінансово-економічної безпеки слід розуміти метод вивчення результатів функціонування підприємства, заснований на періодичному спостереженні за сукупністю фінансово-економічних показників діяльності підприємства, кількісній та якісній оцінці обраних параметрів і обчисленні змін у часі кожного з них, в результаті чого стає можливим прогнозування зміни термінів якісних переходів системи з одного стану в інший для забезпечення стійкого розвитку підприємства у стратегічній перспективі та забезпечення високого рівня фінансово-економічної безпеки.

Належна організація системи стратегічного моніторингу сприятиме адаптації підприємства до змін внутрішнього та зовнішнього середовища, дозволить підвищити обґрунтованість управлінських рішень за рахунок своєчасної розробки заходів щодо усунення впливу негативних факторів на результати та фінансово-економічну безпеку діяльності підприємства [9].

Організація стратегічного моніторингу повинна ґрунтуватися, насамперед, на принципах репрезентативності та економічності. Це означає, що зібрана інформація повинна бути адекватною відстежуваному об'єкту моніторингу; представницькою, що дозволяє використовувати її для оцінки явищ і процесів при мінімальній кількості проведених спостережень.

Одним з найважливіших принципів стратегічного моніторингу є принцип цілеспрямованості, сутність якого полягає в тому, що вся система відстеження стану фінансово-економічної безпеки повинна бути націлена на вирішення конкретних управлінських завдань, що виникають при відхиленні господарської системи від цільової функції. Реалізація даного принципу дозволяє уникнути інформаційної надмірності, а також створює передумови для формування ефективної системи інформаційно-аналітичної підтримки прийняття управлінських рішень щодо забезпечення високого рівня фінансово-економічної безпеки.

Стратегічний моніторинг фінансово-економічної безпеки здійснюється на основі принципу безперервності спостереження за станом об'єкта моніторингу з урахуванням фактичного стану і тенденцій розвитку потенціалу даного об'єкта, а також стану розвитку національної економіки, політичної обстановки в країні і дії інших факторів загальносистемного характеру.

Основною метою стратегічного моніторингу є інформаційне забезпечення різних рівнів управління системою фінансово-економічної безпеки підприємства.

Інформаційне забезпечення стратегічного моніторингу фінансово-економічної безпеки повинно відповідати параметрам стратегії розвитку компанії. Це дозволить виключити надлишок інформації, а також скоротити час на її обробку. При цьому отриману інформацію необхідно систематизувати для подальшого аналізу.

Формалізація аналітичних матеріалів передбачає вирішення завдань, пов'язаних з вибором методів і моделей аналізу системи фінансово-економічної безпеки. Це прямо залежить від якості зібраної інформації, наявності технічного та програмного забезпечення, а також кваліфікованих фахівців.

Завдання стратегічного моніторингу:

- спостереження за ходом розвитку підприємства та його структурних підрозділів, збір, обробка та аналіз даних про їх діяльність;
- виявлення деструктивних тенденцій і процесів розвитку потенціалу підприємства, відхилень від встановлених завдань у планах соціально-економічного розвитку структурних підрозділів і підприємства в цілому;
- інформаційне забезпечення органів управління підприємством та його структурних підрозділів, а також існуючих і потенційних інвесторів про рівень економічної ефективності підприємства та факторів, що її визначають, з метою прийняття обґрунтованих управлінських рішень;
- визначення причин, джерел, характеру і інтенсивності впливу загроз фінансово-економічної безпеки підприємства;

- прогнозування наслідків реалізації загроз фінансово-економічної безпеки підприємства;
- системно-аналітична робота з вивчення ситуації, що склалася і тенденцій її розвитку, розробка на цій основі цільових заходів щодо відбиття загроз фінансово-економічної безпеки підприємства.

Об'єкти моніторингу – підприємство і його структурні підрозділи.

Суб'єкти моніторингу – це власники та менеджери підприємства, які проводять аналіз його діяльності та рівня економічної безпеки, а також органи державного управління, які здійснюють контроль за діяльністю підприємства, зовнішні аудитори, існуючі та потенційні інвестори та інші зацікавлені особи.

Стратегічний моніторинг фінансово-економічної безпеки підприємства проводиться на всіх рівнях управління підприємством. Він є результатом взаємодії всіх зацікавлених служб підприємства.

Порядок проведення стратегічного моніторингу рівня фінансово-економічної безпеки підприємства показаний на рис. 1.

Рис. 1. Склад і послідовність процесу проведення стратегічного моніторингу рівня фінансово-економічної безпеки підприємства

Стратегічний моніторинг доцільно проводити за усіма підсистемами безпеки підприємства, такими як економічна безпека, фінансова безпека, технологічна та виробнича безпека, екологічна безпека, інформаційна безпека та кадрова безпека, так як безпека кожного зазначеного елемента впливає на загальний рівень фінансово-економічної безпеки підприємства [10].

У процесі стратегічного моніторингу необхідно визначати, які з показників, що характеризують різні підсистеми безпеки підприємства, перевищили порогові значення або наближаються до них.

Так, система моніторингу операційної діяльності підприємств націлена в першу чергу на раннє виявлення різних збоїв і недоглядів в операційній діяльності, потенційно небезпечних з точки зору ймовірності погіршення фінансово-економічного стану. Система моніторингу здатна розпізнати чи насувається криза, оперативно відреагувати на неї, зменшити ступінь ризику і уникнути катастрофічних наслідків.

Таким чином, можна визначити наступні функції стратегічного моніторингу в системі забезпечення фінансово-економічної безпеки: 1. Спостереження за зовнішнім середовищем функціонування підприємства та збір інформації про можливі загрози фінансово-економічній діяльності підприємства. Результатом спостереження є збір даних про основні показники фактичного стану середовища, фактори, що є загрозою фінансово-економічній безпеці у стратегічній перспективі. 2. Спостереження за внутрішнім середовищем функціонування підприємства та збір інформації про можливі загрози фінансово-економічній діяльності підприємства. В результаті спостереження збирається інформація про стан складових безпеки підприємства, зокрема: економічної, фінансової, технологічної, виробничої, екологічної, інформаційної та кадрової

безпеки. 3. Аналітична обробка зібраної інформації з метою задоволення потреб користувачів для прийняття управлінських рішень щодо управління фінансово-економічною безпекою у стратегічній перспективі. 4. Оцінка стану фінансово-економічної безпеки та прогнозування її зміни з урахуванням можливостей настання загроз зовнішнього та внутрішнього середовища. 5. Оцінка вірогідності виникнення можливих загроз зі сторони зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування підприємства та розроблення пропозицій з їх нейтралізації.

Необхідно зазначити, що в межах стратегії розвитку підприємств моніторинг відіграє досить важливу роль, як складова короткотермінового та стратегічного прогнозування стану фінансово-економічної безпеки [11], тому відстеження показників внутрішнього та зовнішнього середовища діяльності підприємства необхідно проводити постійно, з подальшим стратегічним їх аналізом та внесенням коригуючих змін у процес управління.

З точки зору механізму управління стратегічний моніторинг є підсистемою стратегічного управління, що забезпечує належний рівень знань про показники внутрішнього і зовнішнього середовища підприємства, основні загрози діяльності з метою забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства в системі стратегічного управління.

У системі управління підприємством система стратегічного моніторингу може бути реалізована на трьох рівнях:

1. На нижньому (як інформаційна система про стан і потенційні можливості об'єкта дослідження).

2. На верхньому (як частина системи управління – набір динамічно функціонуючих методик стратегічного аналізу).

3. Як структуроутворюючий елемент організації. Динамічна зміна пріоритетів направлень аналізу, що ґрунтуються на цільовій ознаці може привести до динамічної зміни структури організації [12].

Такий підхід до розроблення методології стратегічного моніторингу дозволить створити управлінський інструмент для здійснення комплексних стратегічних досліджень.

Механізм стратегічного моніторингу в системі фінансово-економічної безпеки може бути представлений у такому вигляді:

1. Методологія стратегічного моніторингу, що забезпечує розуміння шляхів, засобів та можливостей досягнення стратегічних цілей підприємства та забезпечення показників фінансово-економічної безпеки.

2. Розробка концепції системи стратегічного моніторингу, що включає цілі та задачі системи стратегічного моніторингу; моніторинг при різних гіпотезах про стан зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства та основних загрозах діяльності; головні ознаки системи стратегічного моніторингу (принципи та процедури; об'єкти та суб'єкти), інформаційну базу стратегічного моніторингу.

3. Механізм організаційно-економічної реалізації стратегічного моніторингу як підсистеми стратегічного управління підприємством та аналітичного інструменту в системі фінансово-економічної безпеки.

4. Використання методів дослідження середовища функціонування підприємства. Стратегічний моніторинг в такий спосіб постає як вираження кількісного та якісного стратегічного аналізу, що ґрунтується на стратегічних даних, аналіз яких дає змогу здійснювати прогнозування тенденцій та формування напрямків впливу зовнішніх та внутрішніх загроз на фінансово-економічну безпеку підприємства. Суть досліджень за таких умов полягає у побудові механізму формування та корекції стратегій діяльності підприємства для забезпечення високого рівня фінансово-економічної безпеки.

Організаційно-економічний механізм реалізації стратегічного моніторингу в системі фінансово-економічної безпеки буде відрізнятися залежно від масштабів діяльності, організаційно-правової форми та особливостей діяльності підприємства.

Висновки

Стратегічний моніторинг дозволяє визначити пріоритетні напрямки стратегічного розвитку підприємства та його структурних підрозділів, вартість бізнесу, його економічну ефективність і фінансову стійкість, фактори їх підвищення та оцінити рівень фінансово-економічної безпеки діяльності підприємства. Крім того, на основі стратегічного моніторингу можна розробити рекомендації щодо внесення у разі потреби змін у стратегію підвищення економічної ефективності діяльності підприємства.

Основна ціль стратегічного моніторингу в системі фінансово-економічної безпеки полягає у сприянні досягненню цілей підприємства та забезпеченню високого рівня фінансово-економічної безпеки за рахунок забезпечення адекватної реакції підприємства на змінні умови зовнішнього середовища функціонування та внутрішні загрози фінансово-економічній безпеці підприємства. Стратегічний моніторинг сприяє координації цілей діяльності підприємства з ресурсами та необхідними заходами.

Джерелами інформації стратегічного моніторингу можуть бути: показники фінансової звітності, дані синтетичного та аналітичного бухгалтерського обліку, аналітичні форми, які складаються різними підрозділами організації. Інформаційна база системи стратегічного моніторингу є предметом стратегічного аналізу та спостережень за окремими аспектами зовнішнього та внутрішнього середовища діяльності підприємства.

Таким чином, стратегічний моніторинг в системі забезпечення фінансово-економічної безпеки виконує як функції стратегічного управління, так і стратегічного аналізу і планування діяльності підприємства, виходячи з результатів аналізу інформації про ризики зовнішнього та внутрішнього середовища діяльності підприємства для забезпечення стабільності та ефективності його функціонування та високого рівня фінансово-економічної безпеки у стратегічній перспективі.

Література

1. Васильців Т. Г. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення : монографія / Васильців Т. Г., Волошин В. І., Бойкевич О. Р., Каркавчук В. В. ; [за ред. Т.Г. Васильціва]. – Львів, 2012. – 386 с.
2. Кочетков Е.П. Мониторинг факторов стратегического развития организации с целью предупреждения ее банкротства [Электронный ресурс] / Е.П. Кочетков, М.В. Шевеленко // Стратегии бизнеса : электронный научно-экономический журнал. – 2014. – № 6(8). – Режим доступа : <http://www.strategybusiness.ru/jour/article/viewFile/132/127>
3. Doroshenko S. V. Strategic monitoring of company's management system [Электронный ресурс] / S. V. Doroshenko, V. Y. Avvakumov // Polythematic journal of scientific publications "DISCUSSION". – 2013. – № 9 (39). – Режим доступа : <http://journal-discussion.ru/en/publication.php?id=11>
4. Ovidijus Jurevicius (2013) Strategic Management & Strategic Planning Process [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.strategicmanagementinsight.com/topics/strategic-planning-process.html>
5. Ивашковская И. В. Стратегический мониторинг создания стоимости для всех стейкхолдеров компании / И. В. Ивашковская // Федеральное государственное образовательное бюджетное учреждение высшего профессионального образования «Финансовый университет при Правительстве Российской Федерации» (Финансовый университет): Вестник Финансового университета. – 2008. – № 3. – С. 69-85.
6. Дем'яненко М. Я. Фінансовий словник-довідник / М. Я. Дем'яненко. – К. : ІАЕУ ААН, 2003. – 613 с.
7. Борисов А. Б. Большой экономический словарь / А. Б. Борисов. – М. : Книжный мир, 2001. – 635 с.
8. Мельник С. І. Фінансовий моніторинг у системі забезпечення економічної безпеки підприємства / С. І. Мельник, Ю. В. Лисий, В. І. Гирович // Львівський державний університет внутрішніх справ: Науковий вісник. – 2016. – № 1. – С. 71–81.
9. Халіна В.М. Фінансово-економічний моніторинг діяльності підприємства: теоретичні аспекти / В.М. Халіна, Т.В. Полозова, П.Я. Пригунов // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2012. – № 40. – С. 203–207.
10. Мармуль Л. О. Стратегічне управління фінансово-економічною безпекою аграрних та харчових підприємств / Л. О. Мармуль, Т. Г. Величко, Л. П. Рогатіна // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2016. — № 2 (34). — С. 47–51.
11. Кохан В. В. Система фінансово-економічної безпеки підприємства / В. В. Кохан // Управління розвитком. — 2014. — № 14. — С. 124–126.
12. Пан Л.В. Особливості створення систем стратегічного моніторингу на українських підприємствах [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://economy.kpi.ua/files/files/70_kpi_2009.pdf

Надійшла 19.05.2017; рецензент: д. е. н. Рудніченко С. М.